

механізмів їх реалізації. Це зумовлено тим, що такі механізми розробляються в межах виборчого законодавства конкретних країн. Водночас адаптація міжнародних виборчих стандартів ускладнюється існуванням відмінностей у політичній та правовій культурах держав.

Джерела

1. Антонова Г. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування. – К., 2003. – С. 6.
2. Балабан Р. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – С. 17.
3. Богашева Н., Ключковський Ю. Еволюція виборчої системи в Україні [Електронний ресурс]. – <http://www.cvk.gov.ua/visnyk/index.php?mID=12><http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1871%2F2005>
4. Декларация о критериях свободных и справедливых выборов. Принята на 154-й сессии Совета Межпарламентского Союза [Электронный ресурс]. – http://www.democrazy.ru/library/lows/international/el_declaration_1994.html
5. Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ // Международные акты о правах человека: Сборник документов. – М., 1999. – С. 662.

6. Друзенко Г. Інститут свободи совісті: міжнародні стандарти та законодавство України [Електронний ресурс]. – <http://www.polit.com.ua/library/>.

7. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року // Міжнародні документи ООН з питань прав людини. – К., 1995. – С. 8.

8. Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004

9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права // Міжнародні документи ООН з питань прав людини. – К., 1995. – С. 32.

10. Сенюта І. В. Визначення поняття «вибори» та «виборча система» // Держава і право. – Вип. 41. – К., 2008. – С. 300.

11. Серьогіна С. Європейські стандарти виборів і виборче законодавство України // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2007. – № 1 (7).

12. Трипольський В. Демократія і влада. – К., 1999. – С. 31–32.

13. UN Committee on Human Rights, General Comment 25, «The Right to Participate in Public Affairs, Voting Right and the Right to Equal Access to Public Service», 1510th meeting (fifty-seventh session) (12 July 1996) // [Електронний ресурс]. – <http://www.osce.org>

13

Олександр ГОШ,
доктор економічних наук, професор

Особливості еволюції українського суспільства у ХХ столітті

Україна, незважаючи на її самобутність, формувалась як країна з її народом, історією та менталітетом у складі Російської імперії. Українську історію важко відокремити від її історії. Остання впливала і нині впливає на історію України. Специфіка України, щоправда, полягає в тому, що вона випробувала різні форми соціальних перетворень протягом 1917–1920 рр. (УНР, Гетьманщину, Отаманщину, Директорію), врешті зупинившись на соціалістичних перетвореннях.

Одразу відзначу й таку цивілізаційну особливість української революції 1917–1920 рр.: на початку 1917-го Україна була селянською країною і не вміла будувати соціалізм, але жадала його. Це, зокрема, засвідчує видана 1991 року в Тернополі брошура «Самостійна Україна: збірник програм українських політичних партій початку ХХ століття», що містили вимогу соціалістичних перетворень як обов'язкову. Лише одна із семи політичних партій – Українська демократично-радикальна партія – такої вимоги не висувала. Та так, як у паризьких

комунарів, котрі вміли будувати соціалізм, у неї не вийшло. Як селянська країна, Україна вимушена була погодитися на соціалістичне будівництво під керівництвом авангарду трудящих, об'єднаного в РСДРП(б) і державу. Цей авангард був готовий до соціалістичного будівництва в країні. Саме через це соціалізм, що будувався в Україні, мав бути державним.

Оскільки соціалізм має будуватись усіма трудящими країни відповідно до їхніх інтересів, державний соціалізм являв собою примітивну форму

соціалізму. Тому в міру готовності широких кіл трудящих до соціалістичного будівництва (в міру здійснення культурної революції в країні) соцбудівництво мало роздержавлюватися. Однак цього не сталося. Фашизація Європи й неминучість війни, з одного боку, та особистість Й. Сталіна і його боротьба з Л. Троцьким – з другого, спричинили не роздержавлення соціалістичного будівництва, а переростання державного соціалізму в командний. Тож соціалізм у СРСР та інших країнах (що будувався на базі досвіду СРСР) формувался під впливом адміністративно-командних систем (АКС), основу котрих становила партійна, державна, господарська та військова номенклатури. Цей зразок соціалізму, оскільки його формували інтереси АКС, називається командним. Звісно, це не європейський тип соціалізму, як і шлях його побудови. Отже, ні Росія, ні Україна не могли скористатися європейським досвідом соціальних перетворень.

Суспільства, що реформуються, завжди потребують модернізації. Власне, тому вони й реформуються, щоб модернізуватися. Нинішній Президент України Віктор Янукович, каже: без змін, тобто без модернізації, не буде майбутнього ні в нас, ні в наших дітей, ні в нашої країні (Урядовий кур'єр. – 2011. – 9 липня. – С. 2). Він пропонує 21 суспільну модернізацію, з-поміж яких пенсійна, податкова, судова, медична реформи та ін.

Модернізуються не тільки соціально-економічні системи. Модернізація передбачає і техніко-технологічні проекти. Серед найнагальніших – модернізація газотранспортної системи України, передусім газопроводу «Уренгой–Полярі–Ужгород» протяжністю 1160 км, що проходить через 10 областей України і має обійтися їй у 1,3 млрд. доларів.

Усе, що досі офіційно робилося для реформування українського суспільства, стосувалося переважно багатих. Під цим кутом зору в Україні здійснена приватизація одержавленого майна. Україна практикує невиплати працюючим зарплат, позбавивши їх будь-яких доходів. Більш як у 5 разів знизила доходи працюючих тільки за перші роки реформ. Та й де було взятися доходам трудящих, коли за перші 10 років реформування суспільства ВВП України впав, за нашим розрахунком, на 60,7%, а панівний клас не був готовий зменшити свої доходи. У процесі такого падіння основного набуtku країни відбувся глибокий його перерозподіл на користь панівного класу. А це призвело до формування в країні, з одного боку, надбагатих людей, а з другого – надбідних.

Досі реформи в Україні подавалися в ЗМІ виключно позитивно. На негативне їх трактування було накладено табу. Вважається, що існує єдиний конструктивний і закономірний шлях розвитку людських суспільств – шлях, яким ідуть у майбутнє країни Заходу. Це шлях, заснований на засадах сучасної приватної власності, або шлях капіталізації. Він, мовляв, забезпечує і вищий рівень розвитку продуктивних сил суспільства, і вищий добробут народу (через соціальну орієнтацію), і високий рівень демократизації суспільного ладу. Науковий аналіз явища виявляє й інше. Високого рівня розвитку продуктивних сил домоглася невелика група країн на засадах імперіалістичної експлуатації інших народів, те ж з добробутом народів цих країн, а про демократизм експлуаторських суспільств годі й казати. СРСР, навпаки, розвивався і швидше, і краще.

ЧСП (чистий суспільний продукт) СРСР щороку зростає на 19,5% у 1922–1927 рр., на 14,1% (Экономические науки. – 1991. – № 9. – С. 7) у 1928–1940 рр., на 11% у середньому за 1922–1987 рр. (ідеться про середній зважений приріст ЧСП за нашим підрахунком). Так, були в Україні і Голодомор 1932–1933 рр., і сталінські репресії, але була й висока ефективність соціально-економічної сис-

теми будівництва соціалізму. Це треба пам'ятати хоча б тому, що воно вже ніколи не повториться. Такого трудового героїзму, який переживала наша країна в 1930-ті роки, людство вже не знатиме.

Та це ж ніяк не відміння різної соціально-економічної ефективності суспільних систем. Соціалістичне будівництво в СРСР та інших країнах було, безперечно, соціально й економічно ефективнішим процесом, ніж капіталізм. Хоча річні прирости ЧСП падали (під впливом антагоністичної суперечності між соцбудівництвом та АКС СРСР й інших країн), нічого подібного капіталізм ніколи не демонстрував. Не можна не зважати й на те, що СРСР мусив побудувати могутню наддержаву, аби вистояти у змаганні з капіталізмом. І він досяг цього в історично малі строки.

Яскравим контрастом успіхам соціалістичного будівництва в Україні є сучасна капіталізація українського суспільства. СРСР, як відомо, демонстрував високі темпи не тільки економічного розвитку, а й зростання матеріального добробуту народу! Сучасна ж Україна, пройшовши трансформаційний спад, здатна забезпечити річний приріст ВВП, як свідчить досвід останніх років, лише на рівні 2% – за значного падіння добробуту народу. То чи вдасться Україні з такими приростами ВВП колись наздогнати Європу й вийти на перші позиції у світі? Не вдасться! От що дає культивування в країні незаконірного суспільного ладу! Капіталізація українського суспільства несе Україні вічну відсталість від капіталістичного Заходу. Тут, щоправда, постає величезна проблема. Чому саме так має бути? Чому за взірцем ми досі беремо Захід? Чому не Україну? Хтось колись запитував в українця, чому він не західняк? Та він не західняк саме тому, що він – українець! Він жив, живе і житиме по-українськи! Бо це відповідає його інтересам. Бо такий він є.

І не тільки про відсталість ідеться. Об'єктом великої суспільної уваги останнім часом у країні стало питання її незалежності. Вважалося, що в складі СРСР Україна була колонією, а тепер вона, мовляв, незалежна країна! Чи так це насправді? Тут є багато про що сказати.

Колонії – традиційно відсталі країни. УРСР у складі СРСР була найрозвиненішою республікою, 8-ю–10-ю серед найбільш індустріально розвинених держав світу. Сьогодні ж вона дає ВВП на душу населення менший, ніж середня країна світу, а за окремими основними порівняльними показниками розвитку перебуває в кінці сотні країн.

Колонії залежні від інших країн. Перебуваючи у складі СРСР, УРСР не мала жодних боргових зобов'язань перед імперіалістичними країнами та міжнародними організаціями. Нинішня ж Україна – у боргах, як у шовках, а найголовніше те, що державні борги – це борги, що виникли через запозичення для проведення реформ, у яких крєвно зацікавлений імперіалістичний світ. Природною метою капіталізму було знищення соціалізму на Землі та успішного конкурента Заходу. Тому Захід заводить постсоціалістичний світ у невідплатну боргову залежність.

Україна – самостійна країна, що має свій герб, гімн, прапор. Більше того, вона – серед засновників ООН. Та все це не робить її незалежною країною. Вона – типова неоколонія, про що промовисто свідчить структура і її економіки, і її експорту. Вона виконує специфічні функції з обслуговування імперіалістичного Центру. Про це постійно нагадує нам реформатор А. Гальчинський. Тільки в такій ролі Україна здатна нині існувати як самостійна країна. Звісно, Захід підтримує таку її роль.

Але не все в Заході виходить так, як він хотів би. Бо, крім сили (економічної) і влади (політичної), є ще об'єктивні закономірності. Уже йшлося про те, що Захід бачить їх лише на шляху капіталізації суспільного процесу. Чи так це насправді? Адже на початку ХХ століття умо-

ви для капіталізації українського суспільства були краці, ніж тепер. Тоді Україна не знала ні капіталізму, ні соціалізму. А тепер – знає. Вона, зокрема, добре розуміє, що капіталізація суспільства трудящому нічого доброго не несе, що всебічний розвиток особистості дає лише соціалізм.

Багато що засвідчує досвід, наприклад, Білорусі. Реформи, які здійснював постсоціалістичний світ, не оминули і її. Та в Білорусі вони виявилися не такими глибокими, як в інших країнах. Їх проведення гальмувалось і прем'єр-міністрами, і наступним Президентом О. Лукашенком, і народом країни, що підтримував своїх керівників. Тому багато здобутків соціалістичного будівництва збереглося в країні, що й забезпечило їй досить успішний розвиток – «білоруське диво». О. Лукашенко, зокрема, казав: «Регулюйте, регулюйте і регулюйте. Не відходьте від цього. Це (мається на увазі розвиток «дикого» ринку. – О. Г.) ідеологічна диверсія – те, що нас штовхають у цю свободу» (Українське слово. – 2011. – № 30. – С. 7). Ринку у Білорусі на повну силу не діяв, країна демонструвала помітно вищі темпи економічного розвитку, трансформаційне падіння ВВП було значно меншим, ніж в Україні, і становило лише 36,7% (Вопросы экономики. – 2000. – № 6. – С. 46).

Коли ж світова економічна криза 2008 року вразила й економіку Білорусі, реформатори завели мову про кінець «білоруського дива». Та й вони не могли не відзначити, що протягом останніх 10 років ВВП Білорусі зріс удвічі. Країна не тільки перевершила дореформений рівень ВВП (нагадаю: Україна в 2010 році досягла лише 62,6% ВВП дореформеного 1989 року), а й розв'язала низку соціальних проблем, зокрема забезпечивши значно вищу, ніж в Україні, оплату праці.

Проте світова криза вдарила й по Білорусі. При цьому варто взяти до уваги значну залежність країни від зовнішніх поставок сировини, енергоресурсів і комплектуючих. Маючи раніше дешеве постачання ззовні, Білорусь доволі мало турбувалася про модернізацію економіки країни. Цим не могла не скористатись імперіалістична Росія, встановивши й для Білорусі політичні ціни, передусім на енергоносії, що не могло не загострити проблем білоруської економіки. Як країна виходитиме зі скрути, побачимо, але досвід Білорусі свідчить: і невеличка країна здатна успішно протистояти світовому імперіалізмові, коли проводить політику в інтересах свого народу.

Головна проблема сучасних українських реформ полягає навіть не в тому, в чиїх інтересах вони проводяться, а в тому, чи реалізуються прийняті Верховною Радою закони та постанови. Інколи трапляється, що приховати очевидне, завуалювати ймовірно важко навіть антинародній владі. Це правда, що Верховна Рада прийняла чи не найкращу в Європі Конституцію. Що позитивно впливає на реформи Закон «Про оплату праці», що в Україні загалом позитивне законодавство про конкуренцію та ін. Та головна проблема наших реформ, повторюю, – реалізація прийнятих законів, й зокрема Конституції.

Газета центральних органів виконавчої влади України нещодавно пророкувала: «Модернізація країни (і суспільства. – О. Г.) почнеться з ЖКГ». У статті з такою назвою йшлося, що якість комунальних послуг і ціни на них контролюватиме новий орган. Ним, за Указом Президента, буде Національна комісія реформування ринку комунальних послуг, що стане ефективним інструментом контролю якості та цін, вважає «Урядовий кур'єр» (2011. – 19 липня. – С. 2). Те, що влада береться модернізувати суспільство, починаючи з ЖКГ, показово: адже ця галузь обслуговує все населення країни, до того ж тут накопичилося чимало проблем.

На наступному засіданні Кабміну Прем'єр-міністр України, правда, повідомив урядовців, що зі згаданою Національною комісією сталося те, що й мало статися: ні місця її розміщення не визначено секретаріатом Кабміну і відповідним міністерством не визначено, ні штатом вона не укомплектована, ні матеріально-технічного забезпечення її роботи не створено. Прем'єр-міністр зажадав реалізації відповідного указу Президента. Він, очевидно, таки буде реалізований, а реформування суспільства поглибитиметься (Урядовий кур'єр. – 2011. – 20 липня. – С. 2).

Є ще одна, не менш важлива, проблема. Йдеться про відповідальність суспільствознавців за поглиблення реформ. Річ не лише в тім, що «вогник теоретичної думки у сфері суспільних наук ледь-ледь жевріє» (Віче. – 2011. – № 13. – С. 26). А й у тім, що українські суспільствознавці стали на шлях окомозамилування реформ, не дають їм справді наукового аналізу. Хто з відомих в Україні суспільствознавців, скажімо, аналізував руйнацію економіки, спричинену сучасними реформами? Хто з них проаналізував очевидний розвал сільського господарства? Ніхто!

Як довести, наприклад, легітимність приватизації в Україні? Чи, може, це не теоретична проблема?

Одна із загальних рис західної суспільствознавчої науки – небажання досліджувати майбутнє буржуазне суспільство. Пояснюється це різними причинами. По-перше, майбутнє буржуазного суспільства пов'язане з посиленням панування капіталу, з монополізацією економіки, про що ніхто не хоче вести мову. По-друге, майбутнє капіталізму пов'язане з наступним кризовим спадом, погіршенням економічної кон'юнктури, з посиленням безробіття, особливо серед молоді, про що також незручно казати. Геть протилежні справи у наукового суспільствознавства. За його даними, суспільство має йти до досконаліших форм співжиття. Наприклад, від капіталізму до соціалізму та комунізму. По-перше, тут є про що поговорити. По-друге, тут і чимало неясного. По-третє, – й специфічного.

Наукове суспільствознавство стверджує, що людське суспільство, розвиваючись, переходить від капіталізму до соціалізму. СРСР будував соціалізм, але здійснив процес наполовину. Завершеного соціалізму на Землі ще не було. Що це за суспільство, земляни не знають. Не було справжнього соціалізму й у СРСР. Здавалося, що СРСР завершив соціалістичне будівництво, однак наступний розвиток суспільства показав, що це не так. Побудоване суспільство виявилось абсолютно беззахисним у боротьбі з іншими суспільними системами. Це не було суспільство трудящих і будувалося не в їхніх інтересах. На першому плані були інтереси АКС СРСР. Коли ж номенклатура обуржузилася, вона зрадила трудящих, соціалізм, науку про нього, запровадивши сучасні реформи.

Ця зрада істотно позначилася на інтересах широких народних мас. Вони зневірилися у соціалізмі й перестали боротися за його ідеали. Це – хибний шлях. Іншого, ніж лад соціалістичного будівництва, наука не знає, а тому не підкаже народові, як йому вчинити. Переконалий, цього разу КПУ не помилиться у своїх прагненнях побудувати соціалізм в Україні. Адже тепер усім зрозуміло, що це єдиний закономірний шлях розвитку українського суспільства. Наявність опонентів лише підтверджує його об'єктивну закономірність і неминучість.

Є підстави розглядати наступний розвиток українського суспільства як державний соціалізм. Після утвердження соціалізму почнеться його роздержавлення у формах, які підкаже життя.

